

Litteraturkritik som praktik och akademisk fråga

Tomas Forser, docent i litteraturvetenskap

I litteraturkritiken möts analys och värdering. Den ambitiösa recensionen är ett resultat av textanalytiskt arbete och vägledande ambitioner, ägnade både litteraturen och dess läsare.

En litteraturkritik av rent analytiskt sorterande slag, som redovisade verkets berättartekniska grepp, dess genrebrott, motiv, tema och genusperspektiv skulle inte vara förenlig med kritikens uppdrag. Ställningstagandet är kritikens massmediala *raison d'être*. Å andra sidan blir en kritik som nöjer sig med att vara hänförd eller uttråkad och artikulerar detta med djupa suckar och förtjusta stön utbytbar mot massmedias ikoner. De må sitta i TV-soffor och göra tummen upp eller ner eller vara grafiska signaturer för de olika tidningarna: getingar, fyror, sydvästklädda västkustgubbar osv. Ingendera extremen är litteraturkritik i den tradition, som vi känner som en texttyp med aktualitetsambitioner och som getts utrymme i tidskrifter och dagspress sedan dessa etablerades som vitala delar av det som blivit kallat den borgerliga offentligheten. Därmed ingår de i en trehundraårig tradition, som vi räknar som ett av demokratins villkor.

Kritik behöver inte vara litteraturkritik. Urskiljning och särskiljning är en närmast instinktiv verksamhet hos det som T. S. Eliot kallade ”ett kultiverat medvetande”. Men litteraturkritik har i sina bästa stunder varit ett av kritikens mest artikulerade formspråk och via dagspressen har den haft ett genomslag, som sällan förunnats den akademiskt filosofiska kritiken.

Litteraturkritik låter sig betraktas som humaniora på det massmediala fältet. Som enskilt nummer är recensionen en text där en noggrann läsning och tolkning av en skönlitterär text diskuterar föreställningar, meningar

och språkliga uttryck på ett sätt som vänder sig utåt mot intresserade läsare och inte inåt mot en sluten seminariekultur.

Åtminstone *bör* den vara allt detta goda. Vi vet att så inte alltid är fallet. Men vi vet också att den litteraturkritik som struntar i sina läsare i längden inte kommer att ges massmedialt utrymme, eftersom tidningarna säljer också sina kultursidor – om än i mer kultiverade och saktmodiga former än dem de använder för annat stoff.

Litteraturkritiken är en genre som av sina utövare kräver, att de i en och samma text vänder sig till flera adressater. Kritikern arbetar i en offentlighet, där alla räknas som behöriga. Det innebär att han eller hon aldrig kan gå fram under den exklusiva poetens program, vända publiken ryggen och dikta för ingen i väntan på någon. Kritikern måste göra sig sedd och hörd av tidningens läsare. Men kritikerns uppdrag gäller också litteraturen själv, traditionen och den konstkulturella diskurs, där varje uttryck låter sig relateras till andra tidigare. Kritikern talar med både författaren och författarens potentiella läsare i sina texter. Och därtill med alla de som har synpunkter på vad konst och kultur har för betydelse och vikt.

Om inte kritikern i sin text kan åstadkomma något slags friktion med det litterära verket, blir recensionen efemär och ytlig. Den typen av recensioner känner man igen på att de handlar mer om kritikerns associationer och upplevelser än om det litterära verket och dess signalement. Det gör dem ointressanta för författaren men också för många av recensionsläsarna, trots att kritikern gestikulerar och gör sig påmind inför dem. Men skulle recensionen omvänt försöka upprätta en kommunikation på tu man hand med författaren har den som tidningstext hamnat i fel forum.

Det är denna balansgång mellan kunskaper, observationsförmåga, förmedlande lust och kulturpolitiska ambitioner som är kritikens utmaning. Bara några få i varje generation behärskar den konsten på ett sådant sätt, att de blir namn i offentligheten och i sina texter lätt igenkännbara auktoriteter för läsarna såväl som för författarna.

Det var emellertid lättare förr att framträda som Kritiker med stort K. Litteraturvärlden hade en enhetlighet som nu inte längre finns. En utökad litteraturens läsarkår med åtföljande mindre överskådligt referenssystem, ja egentligen utan något gemensamt referenssystem, gör det svårare för

kritikern att stämma möte med bekanta läsare i ett rådslag om författarens sätt att tyda tidens tecken.

När det i en vänbok till Torgny Segerstedt 1936 skrivs om dennes Tredje sida i *Göteborgs Handels- och Sjöfarts Tidning*, att: "Dag efter dag, år efter år bildar den mötesplats för kultursträvanden, vilka höja sig över dagens virvarr och söker det bestående bortom det flyktiga dagsaktuella", framgår det, att författaren föreställer sig, att kulturens värld är relativt enhetlig. En värld med långa tider och eviga värden. I dag är kultursidornas datum kort och dagens slagord tystnar strax efter det att de slagit. I en sådan heterogen, splittrad och dynamisk kultur blir den kritiker som försöker tala myndigt i Kulturens namn och Kanons sak en anakronism. Han saknar helt enkelt den erkända myndighet som gör sådant tal möjligt.

Den illustra skara som *GHT* räknade som sina kultursidesläsare utgjorde på 20- och 30-talen några tusen personer. (Tidningens hela upplaga var i början av 30-talet inte större än 45 000 – ungefär densamma hade vid det laget också den litet senare publikt och politiskt konjunkturmässigt mer framgångsrika *Göteborgs-Posten*.)

Idag gör den ledande tidningen *Dagens Nyheter* kultursidor som försöker överskrida det kulturella fältets tidigare utmätta gränser och smakens höga och låga standard. Den gör det ibland med sådana ostentativa åtbörder att kritikerbyxorna spricker i sömmarna. Så som det måste gå, när tidningen skall vända sig till unga, gamla, integrerade och icke-integrerade, kulturellt urarva såväl som till de i tiden konstnärligt vältajmade, men också till några gamla rester av en kulturellt bildad allmänhet i en stor inbjudande gest av det slag som ingen riktigt vågar lita på att den har täckning.

Det går förstås inte att göra solokritikerkarriär i ett sådant lapptäcke av delkulturer. Det krävs en hel stab av samtidskänsliga yngre kritiker – vid sidan av några äldre trevligt förutsägbara kulturminnesvårdare.

Men av alla dessa nya sorters kritiker krävs likväl ett och samma: att de förmår balansera mellan subjektiva utspel, medialt slagkraftig retorik och analytiskt textnära arbete. Saknar de sådan utrustning och

På följande uppslag. Kultursidor under två epoker. Landsortstidningen med litteraturen i fokus från 50-talet och den största morgontidningen med illustrerad diskussion av kulturbegreppet från år 2000.

IKROM DE svenska feministerna en tid i populära och generaliserande sammanhang brukas kallas för »unga romaniker», här de engelska kallade »angry young men». Ännu så länge har det senaste decenniets svenska litteratur inte fått någon kränkning — och det var kanske väl mycket att begära — men Englands »arga unga män» har i dagarna fått sin. Han heter Kenneth Allop, är 37 år gammal och kulturredaktör i Daily Mail. Förutom för sin litteraturkritik är han tidigare känd även som romanförfattare.

Hans bok, »Det arga decenniet», har som underbrick »En översikt av den kulturella revolten på 1960-talet», och redan därmed har han sagt något om vad han kommer att behandla. Boken är nämligen mindre en litteraturkritisk framställning i egentlig mening än en översikt av den kulturella situationen, skiktgrupperingarna och attitydändringen i de sista fem årens engelska litteratur.

Som sammanfattande benämning på följande framför ATM (som »angry young man» brukar förkortas i engelska tidningar) väljer Allop »disorient»: oörlätkande, avvikande. Dessa från det vederlagta avvikande och »revolterande» unga författare indelas han sedan i tre grupper: de neutrala, de känslingsagerade och de lagstiftande. Bortsett från att den första gruppen blir en smula heterogen och obestäm, genom att han dit försläpper alla författare, som han inte kan passa in i någon av de andra två grupperna, finns det inte mycket att invända mot denna indelning.

»DE NEUTRALAS» romanfigurer representeras kanske bäst av Jim Dixon, »lyckliga Jim», hustruersonen i Kingsley Amis roman med samma namn. Vad är det då som kännetecknar denna misantrpassade biträddade universitetslärare utan intresse vare sig för att älska eller att arbeta? Först och främst halvtvetyd i allt han företar sig. Han har utgått ur annan miljö än den som är traditionellt betraktas som den kulturbärande i England. Han kan i sitt nya läge varken acceptera den engelska överklassen eller acceptera av den. Han har hamnat mittenmellan klasserna, försedd med en utsmittig, nästan avundsjuk antipati mot allt han tror är överklassaustera. Åsenerligen försvavar Dixon på några ställen välfärdstaden — handlingen utspelar sig under laborer regeringens tid — men något påtagligt politiskt intresse tycks han inte ha. Ännu mer gäller detta om John Lewis i Amis' andra roman, »Den ljuva pilgäsen». Han behandlar sig visserligen med överklassen på ett helt annat sätt än Dixon, den här kungen den nya amerikaniserade överklassen med de stora flotta blästra, men båda romanerna slutar »lyckligt» med att »hjärtans» kommer undan, tillbaka till den lilla värld, där de åtminstone försöker känna sig hemma.

Amis har själv förklarat, att hans enda avsikt med »lyckliga Jim» var att skriva en rolig bok, och det förefaller svårt att se den som något annat. Allop vägrar emellertid bli blott och burt se den som en underhållningsgram och »skälar in en del politiska

ideer i Dixons handlingar och uttalanden, men även han får erkänna, att det bästa i boken är de farsartade inslagen.

Till »de neutrala» räknar han främst Amis bl. a. John Wain, som han har mycket liten beundran för, Iris Murdoch, som han ger den uppaktning hon så väl förtjänar, Thomas Hinde och John Braine, som på alltså börjat uppmärksammas även här i Sverige.

»De känslingsagerade» är, främst John Osborne, Hugh Thomas, författare till »The World's Game», en intressant roman med motte från utrikesdepartementet, »Thomas' tidigare varit anskild, och Nigel Dennis, vars två skedspel — det underfundiga »Cards of Identity» och religionsästeterna »The Making of Moo» — vi verkligen får hoppas någon svensk lestar läser om se under det kommande spelet.

TROTS ATT OSBORNE ägnade mest utrymme i boken — över trettio sidor — har Allop haft svårast att komma till rätta med honom och i honom att passa in i motburet. Särskilt gäller detta Jimmy Porter, som — det skall

»psykologiserandes» ensak, men vi måste väl i så fall tänka oss en kombination av orsaker.

Bäst har Allop lyckats med den grupp han kallar »slagtiffarna», främmodigen därför att den är lättast att överblicka genom det extrema i själva förkunnelsen och därför att han då räknar bara tre författare, Colin Wilson, Bill Hopkins' och Stuart Holroyd.

Någon större betydelse vare sig som tänkare eller diktare har de väl knappast, utad det intressanta med dem är att de är symptom på en sjuka i tiden. Ledan vid humanismen och de demokratiska institutionerna är ju ingen ny företeelse. Vi känner bara alltför väl igen den, och vi har säkert alla i gott minne vad den förra gången ledde till. Man bör nog därför akta sig för att helt ignorera deras antidemokratiska och ibland rent neo-fascistiska förkunnelse. Wilsons snabba genombrott i England berodde inte enbart på sensationella tidningsportage (så som Wilson i svenska på Hampstead Heath etc.); dessa var ju snarast en följd av att en mångid inflytelserika kritiker hängåg sig ut ett osmattigt prisande av »The Outsiders». (Att

kunnti tjugo år främst och då för lite längre år några arbetardiktare. Bortsett från några få autodidakter — Osborne och Wilson slutade båda sin skolgång vid sexton års ålder — har ju de flesta akademisk utbildning och några är t. o. m. universitetslärare. De har på så vis hamnat mitt emellan klasserna och bildat något av en ny klass, den nya intelligentsian, som inte kan solidarisera sig med de gamla institutionerna men heller inte identifierar sig med arbetarklassen.

Hur denna anti-intellektuella intelligentsia med tiden kommer att utveckla sig och vad som i det långa loppet kommer att bli bestående av all den litteratur som »prefektas» under dessa »arga» år, är det omöjligt att uttala sig om nu. Allop gör heller inget försök i den riktningen. Hans bok har sitt intresse som den första hopsyneringen av ett helt nytt litterärt skede, som en kritiska skrivin av ett ännu vittne, som en kronika, skrivin av en man, som stod mitt inne på scenen under spelets gång.

ATT HAN INTE med ett ord nämner något om den samtida engelska poesi är garaka märkligt för den som är van vid den svenska litteraturdebatten, där man ju i allmänhet släter stort avseende vid lyrikerna. Av de tre engelska poeter, som väl varit föremål för störst intresse här hemma under senare år, och som de engelska feministerna inte kunnat undgå att ta ställning till, nämna Ezra Pound inte alls och Dylan Thomas och William Empson endast i förbigående. Detta har väl sin förklaring i att de författare, Allop behandlar, valt att uttrycka sig på prosa eller i dramatiskt form och i målmedveten opposition mot det tidigare decenniets formella experimentgräpade sett som sin uppgift till återföra litteraturen till folket och »bedra den från tyranniskt hos en smak baserad på en värld av rikedom och avslutad, som har blivit helt överklag» (Lalla A. Fiedler).

Den stora mängden av citat och långa referat — de verkar nästan som om Allop ibland frustalt, att läsaren av »Det arga decenniet» aldrig skulle bekymra sig om att läsa de böcker, som där behandlas — kan ibland verka irriterande, men kan säkerligen i vissa avseenden bli till nytta för den som intresseras sig för dessa författare, särskilt gäller detta alla tidningsintervjuer och tidningsartiklar, som med noggrant redogörelse för, ett material, som ju annars är ytterst svårkomligt.

DET BOR EMELLERTID understrykas, att det ingalunda är någon helt igenom lyckad bok. Allop är alltför mycket journalist för att låta en fångatark anekdot eller en sådanne klämska gå sig förbi. Bortsett från att det på bilder överlagade språket, ibland kan föra tankarna till Expressens knipträngda är ju själva innehållet intressant och det faktum att boken är den första i sitt slag så tungt väggade, att alla som verkligen intresseras sig för modern litteratur bör kunna ha någon form av utbyte utav den.

Kenneth Allop, »Det arga decenniet», Peter Övings

Sverker Göransson:

Engelskt feministiskt

Viligt erkänns — är en komplicerad figur. Men att påstå, att han innerst inne längtar tillbaka till den edvardianska epoken (som han f. ö. aldrig upplevt) och att Allops fader, den penaltiserade översten från Indien, är hans hemliga idol, är en smula väl strävt. Visserligen längtar Jimmy efter en florerad världskata, ty i själva verket är han marxist. Det är riktigt som Helena säger: »Han är född efter sin tid... Det finns ingen plats för sådana människor längre... Det är därför han är så meningslös — han tror, att han fortfarande är mitt uppe i franska revolutionen». Men den enda gång han talar med verkligt alvar är när han berättar om sin far, som kom hem skadad från spanska inbördeskriget. Det är den tiden han längtar efter, en epok med klara linjer, där ställningstagande var enkla och självklara, en tid då det ännu fanns något värt att kämpa för. »Om den stora smällen kommer, och vi alla stryker med, kommer det inte att bli i den gamla storslagna stilen. Lika meningslösa och krollat som att komma »framför en buss».

NOG ÄR VAL detta den centrala upplevelsen hos Jimmy Porter, en av ossarna till hans besväriska och »vredne». En annan sak är givetvis att plågan är behäftad med vissa svagheter, för att inte säga orimligheter. Att som Allop tycks mena förklarigen till Jimmys betydelse skulle vara att hämta på det sexuella planet så vara den

de sedan helt tog sin hand från sin skyddning, när han i bötas »Berok med »Beligion and the Rebel» är en annan sak.)

DET ÄR ALLTIDES tydligt att den moderna välfärdstaden gett upphov till en viss politisk likgiltighet, något som ju alltid i realiteten medför svängning på böger. (Det är ingen isolerad engelsk företeelse; jag skulle tro att stämningen i, ex. vid de svenska universiteten är i stort sett likartad.) Det är emellertid svårt att säga, i hur hög grad ovanstående triumvirat kan anses vara representativt för den engelska ungdomen. Man bör nog akta sig för att identifiera deras »religion-fascism» med den vanliga publicistisk-konservatismen, som ju helt enkelt är väktaren av det bestående, alltid allt det som »de arga unga männen» — inklusive »the outsiders» — revolterade mot.

Ty det gemensamma draget hos alla »disorienter» bortsett från Wilson-gruppen är en stark orientering åt vänster, även om det inte manifesteras sig i politiska ståndpunkttaganden av 30-talstyp. Det är därför inte helt riktigt, när Allop (liksom Stephen Spender i en intervju i januari-numret av Perspektiv) förklarar, att de unga författarna helt saknar intresse för politik.

I SJALVA VERKET är ju dessa »disorienter» ett slags engelsk motsvarighet till våra arbetardiktare, men arbetardiktare, som

DN.Kultur

REDAKTION
Tjufvaktens kulturinstitutioner: Malin Berg
Tjufvaktens Kulturinstitutt: Malin Berg
Tjufvaktens Kulturinstitutt: Malin Berg
Tjufvaktens Kulturinstitutt: Malin Berg
Tjufvaktens Kulturinstitutt: Malin Berg

ANMÄLNING
Sida 7
Fotografier: Sida 7
Sida 8
Sida 9

Kjarsens nya böcker (2)

ANMÄLNING **Provan** med den sista tilläggsdelen i USA:s gränslös bogsering (Kjarsens nya bok) är en utmärkt introduktion till den utmanande världen av **Alvin Karpman**. "The history of reality" i boken berättar om den fantastiska **Alvin Karpman** som utmanade världens alla filosofer. Den utmanade världen av **Alvin Karpman** är en utmärkt introduktion till den utmanande världen av **Alvin Karpman**. Den utmanade världen av **Alvin Karpman** är en utmärkt introduktion till den utmanande världen av **Alvin Karpman**.

Peter Bergqvist

Jan Béranger är död

ANMÄLNING Den svenska repertoaren och författarskolan **Jan Béranger** har utövats i Sverige sedan 1910. Den svenska repertoaren och författarskolan **Jan Béranger** har utövats i Sverige sedan 1910. Den svenska repertoaren och författarskolan **Jan Béranger** har utövats i Sverige sedan 1910.

Poesik. Bob Hansson besöks

ANMÄLNING **Poesik. Bob Hansson besöks** av poesiintresserade i Ljusnåland. Han sa: "Jag började skriva dikter för att förändra världen." DN rapporterar från poesiregnet.

BILDER

Äldre är långt efter sommaren

BILDER Äldre är långt efter sommaren. Bilderna visar äldre människor som inte har varit utomhus under sommaren. Bilderna visar äldre människor som inte har varit utomhus under sommaren.

Vilken typ av kultur har du konsumerat under de senaste 24 timmarna?

ANMÄLNING Vilken typ av kultur har du konsumerat under de senaste 24 timmarna? Vilken typ av kultur har du konsumerat under de senaste 24 timmarna?

ANMÄLNING Vilken typ av kultur har du konsumerat under de senaste 24 timmarna? Vilken typ av kultur har du konsumerat under de senaste 24 timmarna?

ANMÄLNING Vilken typ av kultur har du konsumerat under de senaste 24 timmarna? Vilken typ av kultur har du konsumerat under de senaste 24 timmarna?

ANMÄLNING Vilken typ av kultur har du konsumerat under de senaste 24 timmarna? Vilken typ av kultur har du konsumerat under de senaste 24 timmarna?

ANMÄLNING Vilken typ av kultur har du konsumerat under de senaste 24 timmarna? Vilken typ av kultur har du konsumerat under de senaste 24 timmarna?

ANMÄLNING Vilken typ av kultur har du konsumerat under de senaste 24 timmarna? Vilken typ av kultur har du konsumerat under de senaste 24 timmarna?

Är Conrad viktigare än Cruise?

Sommarens debatt. DN sammanfattar diskussionen - och frågar 50 svenskar om deras kulturintag under det senaste dygnet.

Av Emma Wahl

ANMÄLNING **Är Conrad viktigare än Cruise?** Den svenska repertoaren och författarskolan **Jan Béranger** har utövats i Sverige sedan 1910. Den svenska repertoaren och författarskolan **Jan Béranger** har utövats i Sverige sedan 1910.

Är Cruise viktigare än Conrad?

ANMÄLNING **Är Cruise viktigare än Conrad?** Den svenska repertoaren och författarskolan **Jan Béranger** har utövats i Sverige sedan 1910. Den svenska repertoaren och författarskolan **Jan Béranger** har utövats i Sverige sedan 1910.

Kulturdebatt

ANMÄLNING **Kulturdebatt** om den svenska repertoaren och författarskolan **Jan Béranger** har utövats i Sverige sedan 1910. Den svenska repertoaren och författarskolan **Jan Béranger** har utövats i Sverige sedan 1910.

kompetens kommer det inte att bli *deras* texter som hamnar i redigeringsblickfång.

Fortfarande är det så att det är litteraturens uppgift att försöka skriva fram den oskrivna verkligheten och kritikernas att tolka de nya texterna. Men nu skall kritikerna därtill göra detta för både nya och gamla läsare, kända och okända i den multikultur som idag också konstkulturen utgör.

Bakom min framställning av delar av 1900-talets inhemska litteraturkritik i boken *Kritik av kritiken* ligger en systematisk genomgång av några ledande tidningars kultursidor. Ser jag på det förra seklets kritik och dess betingelser i dagspressen är det några generaliserande påståenden som låter sig göras och som tydliggör under vilka olikartade massmediala villkor som kritik skrivs idag och skrevs igår. Men genomgången leder också till att det trots det bör påpekas vilken relativ stabilitet som kännetecknat den svenska litteraturkritiken som genre under dessa hundra år, dagspressens aldrig återkommande storhetstid.

Jag konstaterar då först och främst, att det sker en gradvis systematisering av kulturmaterialet i storstadspressen under 1900-talets första hälft. På relativt likformigt vis ordnas den konstkulturella bevakningen vinjettvis och så småningom placeras den på fredad plats i tidningarna, bortanför den journalistiska nyhetsrapporteringen. Den processen beskriver helt enkelt kultursidornas framväxt.

Men det är ingen likformig rörelse. 60-talet med dess genomgående starka politisering erkände inte några avskildhetens gränser och gjorde kultursidorna under ett femtontal år till debattsidor.

Under 1900-talets sista decennium kom det gamla skyddsområdet kultur att på nytt ifrågasättas men då från andra utgångspunkter. 90-talet innebar att flera tidningar, bland dem både *DN* och *Svenska Dagbladet*, sektionerade sina tidningar och lät kulturdelarna invaderas av samtal och reportage om kultur, intervjuer med författare och konstnärer. Det skedde inte sällan i texttyper som ibland fyllde lanseringsfunktion och avvek från den distansens kritik som länge varit kultursidornas särart. Också i norsk och dansk press ser vi under samma period samma förändring.

Medan konstkulturen *skiljs* från nöje och underhållning i det tidiga 1900-talets press, lanseras den alltså mot seklets slut i stället just som

nöje och vill bli betraktad som underhållning så god som någon. Den länge oreflekterade och självklara över- och underordning av utbudet på kulturområdet i elitkultur och populärkultur ersätts under 1900-talets sista kvartssekel av integrationsförsök, där kultur och nöje får slåss om blickfånget. Men där uppstår också i den processen nya hierarkiseringar, publikinriktade mer än konstverksbestämda och värderingarna av materialet får kort datum.

Litteraturkritiken är en institution i dagspressen och ingår därmed i nyhetsutbudet och dess presentationsformer. Det är dess mediala villkorlighet. Den självständighet som kultursidorna gradvis erövrade och gav åt kommunikationen om litteratur är alltså samtidigt relativ och relaterad till de stora förändringsprocesserna i tidningsvärlden. Kritikens textformat under 1920-talet respektive 1990-talet sammanhänger med hur tidningsmediet inriktats mot allt större visualitet och att bilden nu konkurrerar framgångsrikt med texten på recensionens utrymme.

Förändringarna av kritikens format och dess allt mer visuella presentationer är den mest uppenbara skillnaden mellan hur en recension ser ut vid det senaste sekelskiftet och hur den såg ut 75 år tidigare. Recensionslängder på upp mot 15 000 tecken (dvs. ungefär 7 A4-sidor) förekommer inte längre i dagskritiken i storstadspresen.

Litteraturkritik som dagstidningsrecension är likväl en stabil texttyp. Den framträder visserligen under seklet med olika uttryck, pretentioner, grad av kritikerns författarnärvaro i den recension som han eller hon skriver och i skilda textformat. Men likheterna mellan recensionerna i de skilda tidningarna under decennierna fram mot slutet av 1900-talet är trots det påfallande och olikheterna mindre.

Man kunde säga att litteraturkritiken inte har haft sitt modernistiska genombrott och heller inte sin kris vad gäller möjligheten att fånga nya verkligheter och nya verklighetsföreställningar i gamla uttrycksformer. Bara undantagsvis och först mot det förra århundradets slut har vi då och då sett en kritik som varit filosofiskt utforskande i stället för impressionistiskt redovisande, mer akademisk än publik. Skälen till detta har jag delvis angett ovan när jag poängterat litteraturkritikens massmediala villkorlighet.

Visserligen kan man under århundradet finna några lekfulla destabiliseringar av genren och se hur recensionen kan släppa taget om verket för att framträda i egen rätt. Men sådana försök är trots allt fåtaliga i den svenska 1900-talspressen. 1700- och 1800-talsmodeller för kritik såsom det ironiska eller politiska kåseriet, den litterära polemiken, det offentliga brevet har inte blivit några kritikens former vid sidan av standardtypen under 1900-talet.

Recensentens öppna dialog med sig själv eller med diktaren i en text som prövar argument för och emot verket finns på tidningssidorna, men de är mycket ovanliga. 1900-talets kritiker är väsentligen mer inriktade på att redovisa, upplysa och argumenterat påstå i en tradition av kritiskt förnuft, allmän folkbildning eller helt enkelt nyhetsförmedling än att gäcka eller hålla inne med sina besked i lekfulla utvecklingar. Eller att nöja sig med att försöka förmedla sina sympatier för eller antipatier mot diktverket i impressionistiska och parafaserande texter. Det är den generella tendensen.

Starka ideologikritiska perioder har gett den inhemska litteraturkritiken stor betydelse för det allmänna meningsutbytet om kultur och litteratur. Så var fallet med 20-talets borgerliga kritik och vardagsrealistiska pläderingar med Fredrik Böök som riksläkaren. På 70-talet kunde en ny akademisk vänster rycka åt sig problemformuleringsprivilegiet på offentlighetens dagordning.

Under 90-talet har feministisk kritik och generella kultursociologiska studier förändrat tidigare gällande omvärldsuppfattningar och litteratursyn. Det är en litteraturkritik som påstår, hävdar och gör auktoritativa och generaliserande utsagor med bäring på samhällliga och politiska förhållanden. Ofta har den kritiken funnit en fungerande balans mellan akademisk analys och öppet värderande framställning, som gjort den auktoritativ och gett den genomslagskraft på det massmediala fältet.

Jag vill avsluta den här översikten med några ord om det som ännu inte låter sig fastställas.

Vid det nya sekelskiftet håller kritikerkåren på att förändras. Där sker en påtaglig förnyring och många av de unga är kvinnor. Den systemets stabilitet som jag tidigare talade om än därmed hotad. Däri ligger en oförutsägbar dynamik i den kritik som fortsatt kommer att skrivas. Även om

dagspressens utveckling har sin logik, sina journalistiska former och litteraturkritiken sina krympande format kan vi inte förutbestämma kultursidorna eller deras kritik. För det räcker ju inte med att texterna är långa. De måste också vara bra. Och omvänt: Korta texter är inte dåliga om de är bra!

När jag frågar mina studenter på litteraturvetenskapliga institutionens grundkurser, om de läser kultursidor får jag svar som bör te sig oroande för både kultureddaktörer och kritiker. En klar majoritet hävdar att de inte dagligen tar del av någon tidnings kultursidor.

Men där finns också en minoritet, allt mindre har jag fått för mig via mina något lättsinniga undersökningar, som säger att det är de sidor som de helst läser. Att de använder dem för att orientera sig på spännande områden, delvis nya. Att de läser dem för att texterna där har ett motstånd som kräver långsamt arbete av läsaren och som gör att man blir tankfull vid hanteringen. Där finns en och annan som ser att kultursidorna fastän präglade av mediernas logik likväl kan vara en plats, där de redan färdiga och lätta konsumtionsspråk som medierna för övrigt talar, blir utmanade, motsagda och bromsade. Det är i en sådan friktion med samhället som både litteraturen och kritiken skrivs och får sina nya, vaksamma läsare.

Så sett är kritiken inte en akademisk fråga, vare sig i formuleringens ena eller andra mening.

